

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Ингушетия

ГБОУ "Гимназия № 1 г. Карабулак им. А.Б. Дошаклаева"

РАССМОТРЕНО:

на заседании МО
руководитель ШМО

_____Яндиева Ц.Я.

Протокол № 1

от «28» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО:

зам. директора по УВР

_____ Чапанов К.М.

от «30» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО:

И.о. директора

_____ Чапанов К.М.

от «30» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная литература (Ингушская)»

для обучающихся 2-х классов

г. Карабулак, 2023 г.

Кхетора каьхат(пояснительная записка)

Г1алг1ай литература программах лаьца

Г1алг1ай литература программас новкъостал ду хьехархочоа берашта г1алг1ай йоазонхошакхелла говзама йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, х1аьта цар шоай

произведенешта бувцаш болча ценача, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

Г1алг1ай литература хьехаш вола хьехархо декхарийла ва литература новкъосталца бераштаг1алг1ай метта хозал, говзал, к1оаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхъ-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза г1алг1ай литература хьахилара накъаш. Укказа царна хайтача бакъахьа да, вай г1алг1ай литература хьахилара г1улакх малаг1ча торонца эттад, эггара хьалхара г1алг1ай йоазув 1923 шера Мальсагов Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латинскиларда т1а хинналга. Эггара хьалха г1алг1ай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яхача газета т1а кепатеха хилар.

Цхьабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам б1аьхий хиннаб г1алг1ай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоаг1аш: къаьнара иллеш, фьалгаш, к1оанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира ооламаш, ишта кхы д1ахо а.

Г1алг1ай литература никъ 1923 шерагара денз таханарча денга кхаччалца чоалхане болаш хьабенаб. Массехк хана доакъоох бекъа йиш я из.

Хьалхара ха – 1920-г1а шераш – говзама йоазонаш хьахила доладенна ха я, х1аьта 1930-г1а шераш – г1алг1ай литература дег1ая йолаенна ха я.

Программа юкъе йоаг1а произведенеш берий ханага хьежжа я, чулоацам а, керттерауйла а дика кхетадергдолаш, х1аьта х1ара классе багахбувцамах пайда эц.

1-4 классашка дешархой кхетамца кхебара духьа, ужэхьаца, эзделаца, хозанена лоарх1амца кхебара духьа дола говзама йоазонаш 1омаду. Цу классашка 1омаеш йола материал чоалханеяц, ший чулоацамга хьежжа, х1аьта идейни кхетам балара г1улакх лертт1а да цун.

Х1ара классашка чуйоаг1аш йола материал хронологически хьисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари в1аши дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цулсовг1а, мехка истори а дикаг1а йовзаргья царна.

Х1ара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дег1адара боарамга ахьежжа, тайп-тайпара хьехара накъаш леладе деза: хоза къоастанеш текст ешар, суртех, телевиденех, компютерах пайда эцар. Цул совг1а, дешархошка шоашка болх байта беца

йоазонхоех а цар говзамеча йоазонех лаьца кхы а дукхаг1а хоамаш лохаш.

Къаьста теркам т1абахийта беца дешархоша шоай ло1аме беча балха, произведене доакъош, текста юкъера белгалгьяхьа моттигаш тохкаш, план оттаеш, турпалий оамалех шоашта хетар оолаш, 1алама сурташ дийшачул т1ехьаг1а уж каьхата т1а дахка хьожаш.

Балха х1ара тайпа, 1омаеча произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаъл шаърде, х1ана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

Метапредметни

Регулятивни УУД

- Хьехархочунца дешара т1адуллар оттаде, урока лерх1амга хьежжа. Деша дешара лерх1амашка хьежжа.

- Массанеца цхьана урока план оттае ха, произведени чулоацам хьабувцара план оттае ха. Планага хьежжа беш бола болх тахкар, баьча балха корта бар, мах бар, иштта кхыча дешархой балха мах бар.

- З1амигаца тообаца е шинне цхьана болх беш, кердача темах ховр а, де ховр а хьакьоастадар. Урок йодаш беча балхах раьза хилар е ца хилар д1аяздар, лакхача говзала т1акхувш хилар хьахьокхар.

- Ше баьча балха раьза хилар е ца хилар дешархочо ший ло1амаг1а хьаалар, урока карах ца доалача х1ама теркам бар, из тоадара болх бе лерх1ам дагалацар.

Познавательни УУД.

- Текста тохкам бе ха, хьехархочо хаттарашца новкьостал а деш. Деша къайла ма1ан ха, из тахка.

-Произведенеш шоайла йиста, в1ашкаоттае, юкьарадар а тарадоацар а хьаоалаш.

-Дийшачун дакъа диста мукъама е илли дакъаца, е суртаца, е кицаца

Произведени турпалхочо дечун бахьан тахкар. Шийна хетачун, ше яхачун доаг1а масалаш доаладе, даьржа дувзаденна къамаъл де.

- Г1алг1ай фьлгаш кхоллара лерх1ам ха, цар лу пайда, цар лерх1ам ха.

- Поэзи а проза а шоайла къоастае ха, литературнии Гилман кхетам балара тексташи санна.

- Кхоллама навькаш хьахьокхар, тайп-тайпара произведенеш дагалувцаши, проектни т1адуллараши кхоачаидеш.

-Дешашдар кхетаде, дийшар лоацца таблица чу а схема чу а д1аязде ха.

Коммуникативни УУД.

-Дувцара къамаъл оттаде, урока болх беш кадай хила, хаттараш тела. Диалогте, тоабак болх беш дакъа лаца. Шийна бакъахьа хетар ч1оаг1деш, кхычарца къамаъл де хар.

- Темага хьежжа 5-6 предложенех дувзаденна къамаъл оттаде. Проекта 1-2 слайд кхолла. Кхычунга ладувг1а ха, къовсама юкье дакъа лаца.

-Произведени урпалхочо даьчун мах бе, эзди дешашица къамаъл де.

- Кхыча дешархой урока баьча балха мах бе ха, оттаяьча критерешца.

- Барт бара кийча хилар хьахьокхар, къовсам, дов е цатоам д1абаккхара тайп-тайпара вариациеш йоалае ха.

- Боккхийчарца къамаъл деш, книжкаши, дошлоргаши, энциклопедеш дешаш кердадар, пайдабар леха.

-Йоккха йоаца презентаци (5-6 слайд дола) боккхийчар новкьосталца кийчъяр, проекта темага хьежжа, слайдашка хьежжа темах лаьца лоацца дувца.

Личностни.

- Художественни произведенеш ешарца дезала юкьера безама керттара хьал хар (барт хилар, сий дар, безаме, къахетаме, в1аши новкьостал деш хилар)

- Ше ваьнна моттиг ховш хила, ше малаг1ча этносаца лоарх1аш ва ха. Кхыча къамех цар сий деш къамаъл дар.

- Кхыйола культураши а, къамаши а долга ховш хилар, дикаг1а довзачарех хьадувца ха, культураца е динаца шоай культура е дина таракхетараши хьаала хар (нохчий, татараш, 1арбий, сирийцаши, кх. д1. а).

-Юкъя а ца лелхаш, кхычунга ладувгIа ха, ший уйла сатийна дIаалар, тайп-тайпара аргументаш а йоалаеш. Дешархой вIаш къовсам балара бахъанаш ха.

- ЦIагIа а классе а книжкаш дешара тIакхуви хилар хъахъокхар, библиотеке ахар, мукъя волча хана, урока эша материал кийчъяр.

- Йоазонхой кхолламах ха безам болаш хилар хъахъокхар, шийна эггара чIоагIагIа безачар цIераш яха хар, безара бахъан а хъаалар.

- Литературни кхоллама болх шийна эшаш болга хар.

-Ишколе вахара бокъонаш йовзар, цар дешархочоа луп айда малагIа ба хар. Дикача дешархочун масалаш доаладе йийшача произведени юкьера.

- Сага новкъостал доацаш ше болх бе хови хила, ше даьчох жоп дала дезалга хови хила.

-Поэтически деша хозал хови хила, йоазонхочо дешаища сурт дулаш доаладаь дешаи хъалаха хови хила. Хозахийта дешаш а эпитеташ а шоай къамаьла юкьедоаладар.

-Эздедаца дар доацар хови хила, литературни турналхоехи эздийча сагахи йоакха оамалаш хъаювцаха, гIулакхаца дар доацар къоастаде ха.

- Дешаш а яз деш а нийса вагIараи бIаргий са толха ца дараи йоагIа бокъонаш хови хила. КIаьдвалар дIадоаккхаш е еза упражненеш йовзаш, уж еш хила. Саг унахцIена хилара бокъонаш цIагIа а накъайоалаш лелае ха.

Патриотически кхетам балар:

- дешархо къаман гIулакхаш эзделай тIакхийна хилар;
- дезала вахар довзаш хилар;
- ший къаман культура а, бусулба дин а довзаш хилар;
- Росси пачхьалкхен гражданин ше волга хови хилар;
- дешархочун оамалаш, декхараш кхийна хилар: урока, урокал араха а.

ГIалгIай метто, эрсий метто санна, метта Iилман дакъа а ший маIанна а йоккха моттиг дIалоац. Цун дешарца а кхетамца а бераш кхедара доккха практически маIан да. Наьна метто юкьелоац дешархой патриотизма а, кхыча къамашца Iимерза а, эзди а хилара уйлашца кхетадеш кхедара маьхала таронаш.

Тахан латгача хъале гIалгIай мотт Iомабара, цу метта йоазув де хара Iалаьмате йоаккха терко е еза къаьстта ишколо. ХIанзарча зама бераша Iалаьмате дукха бувцаш лелабу эрсий мотт. ЦIагIа а ара а бераша шоай наьна метта къамаьл кIезига ду. ГIалгIай мотт бувцачар а къамаьла юкье дукха эрсий дешаш леладу, цудухъа наьна мотт эрсий меттаца ийна бувц бераша. Иштгача хъале тIехъ тIайоагIача хана гIалгIай мотт бицбалара кхерам ба. Цудухъа ишкола хъалха латта декхар да гIалгIай метта дешари йоазуви дешархошта Iомадар, безам тIабахийтар, мотт дийнбар. Бера ший наьна мотт бовза а беза, беза а беза, уйла а цу метта хила еза. КIира сахъатий боарам дукха беце а дешархоша мотт Iомабергба, хъехархоша из безаргболча тайпара дIахъехе. Цу тIа йоазув де гIалгIай метта хала а дац, хIана аьлча, гIалгIай абата тIа дукхагIадола алапаш эрсий метта санна да. Дешархошта Iомаде IотIакхета алапаш да: I, аь, гI, кх, къ, кI, пI, тI, хь, хI, цI, чI, яь, дифтонг оа. Эрсий метта санна хъехархочо боккха теркам тIабахийта беза дешаш дIаоалаш издеш иолча башхалонашта. Иштгта боккха болх бе беза дешархоша оазаш нийса хъаалара, хIана аьлча, бери язdechа хана ше харцахъа дош дIааларга хъежжа гIалаташ а деш яздергда. Из болх I классе денз ца хаддаш бе беза, йоазув нийса хургдолаш.

№	Тема	Сахьатий боарам.	План	Факт
2 кл.				
<u>Гуйра.</u>				
1.	«Гатта деша гю».Озиев С. «Ахка дагадоха вайна». Шадиев С	1с.	04.09	
2.	«Чкъаьре». Евлоев М. «Гуйре».Осмиев Хь. «Ажий беша».Осмиев Хь	1с.	11.09	
3.	«Мужгеи чаи». (эрсий фаьлг) «Гуйра». «Гарагураш». Яндиев Дж. «Акха боабашк». Шадиев С	1с.	18.09	
4.	«Хьажкий кхай га».Осмиев Хь «Дошо гуйра». Хамхоев А «Гуйрен гулакхаш». Кицаш. Классал арахьара дешар	1с.	25.09	
<u>Вай Даьймохк.</u>				
5.	«Хьа Даьхе-Галгайче». Шадиев С. «Наьна лоамаш».Яндиев Дж «Лоамашка».Гамботов Б	1с.	02.10	
6.	«Машар эш».Чахкиев Ю. Чудерзора урок «Хьа йоккха Даьхе-Россия». Шадиев С. * « Вай турпала юрташ ». «Вай герб». «Байракх». * Кицаш .	1с.	09.10	
<u>Берий вахар.</u>				
7	«Фу аьлар лоро»? Шадиев С. «Мекьал». Арчаков С «Хьаьша лархIар».Танкиев А. «Наькьа эздел».	1с.	16.10	
8	«Туми». Базоркин М. * « Уй да бехке ». Кодзоев Т. «Доккха дий дуне»? Хашагульгов I.	1с.	23.10	
9	«Охца Муса». Мазиев М. * « Изаи ». Ахильгов М «Мурад». Шадиев С.	1с.	06.11	
10	«Деша аха кIордадаьд».Шадиев С. «ВIаьхий Аслан». Горчханов Б. Кицаш Классал арахьара дешар	1с.	13.11	
<u>Вай доттагIех-хьайбаех.</u>				
11	«Хьайбаш кьовсадалар».(фаьлг) Ушинский К. «ХIаьтал-метал». Хашагульгов I. «Зоопарке». Шадиев С	1с.	20.11	
12	* « Бакьилг ». Ахильгов М. «Гайша бIийг». Арчаков Т «Борзи сискали». (ГIалгай фаьлг) Чудерзора урок.	1с.	27.11	
13	«Борцакх». Хашагульгов I. «КIазилги газилги». «ГIаьзии аьрзии». Хашагульгов I	1с.	04.12	

14	«Борз». Хамхоев М. * « Фатимай пхьагал ». Дидигова А. «КІазилг». Патиев С.		11.12	
15	«Цици». Ганиева М. «Къулац». Мерешков С * « Майкара цогал ». (фяьлг)	1с.	18.12	
16	«Борзи цогали». (фяьлг) «Сай». (фяьлг) «Іа». Осмиев Хь. Кицаш.	1с.	25.12	

17	«Ілли ала». Пушкин А. «Лийга дув». Льянов М. «ЖІале Лар». Шадиев С. «Іай». Ведзижев А.	1с.	08.01	
18	* « Чарахье ». Гамботов Б. «Іай хьунагІа». Хашагульгов І. «Іан ди». Мазиев М	1с.	15.01	
19	«Марем». Мазиев М. «Іан ловзар». Картоева М	1с.	22.01	

Болх-йоккха гІозале.

20	«Маднат». Шадиев С. «Ахьмад гІишлонхо». Арчаков С. * « Хьан болх ба дикагІа ». Шадиев С	1с.	29.01	
21	«КІа, кІа». Осмиев Хь. «Жау хургва со а». Гагиев Г. . * « Воте когаметта дІаоттаргва со ». Шадиев С«Фийг». Осмиев Хь. Кицаш.	1с.	05.02	

Дувца вай ноаноех лаьца.

22	«Са нана дика я». Хамхоев А. * « Са даь-нана ». Медова З. «Са нана». Хамхоев Т.		12.02	
23	«Бекарг». (фяьлг) «Мама яь ди». Ахильгов М. Кицаш. «Башир». Муталиев Хь.-Б.	1с.	19.02	

БІаьсти.

24	«БІаьстен бутт». Шадиев С. «БІаьсти». Хашагульгов І. * « Оалзараша бІенаш мишта дехк ». Патиев С	1с.	26.02	
25	«Алкхашк Іовдала яц». Шадиев С. * « Бекарг ». (фяьлг) Кодзоев І. * « Бумбарг ». Хашагульгов І.	1с.	04.03	
26	«Човкарч». «Алкхашкаш». Хашагульгов І. * « Боали хьачи ». Хашагульгов І.	1с.	11.03	
27	«Мала мичахьа вах». Чахкиев С. «Готахьазилг». «БоргІилг». Хашагульгов І. Кицаш.	1с.	18.03	

Багахбувцам.

28	«Халкъа багахбувцам». Шадиев С.		08.04	
28	«Дагардергаш». «Пхъабургаш».	1с.	15.04	
29	«Тхъуж-илли». «Малав майрагIа». «Хъоастарг».	1с.	22.04	
30	* « <i>Цогала питам</i> ». (кIоанолг) «Борзи жIали». (кIоанолг)	1с.	29.04	
31	«Кери къайги». (кIоанолг) * « <i>Нали, цогали, борзи</i> ». (кIоанолг)	1с.	06.05	
32	«Цогали боабашки».	1с.	13.05	
33	«Халкъа беламе дувцараш».	1с.	20.05	
34	Чудерзора урок.	1с.	27.05	